

מאמר

אמירת מנה רב טובך קודם ההפטרה

מתוך ספר

בארות יצחק

על פסקי מהרי"ן

[הלכות שבת, עודנו בכתובים]

למרחן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

להצטרפות לכוללים ולתרומות ניתן לפנות

צפת
הרב אלעד יוחנן
שליט"א
052-7627324

מודיעין עילית
הרב אביחי שרעבי
שליט"א
050-4139964

בני ברק
הרב שאול רצאבי
שליט"א
052-7173679

ירושלים
הרב שמעון יצחקי
שליט"א
054-8476760

©

כל הזכויות שמורות

050-4139964

מאמר

אמירת משה רב טובך קודם ההפטרה

מתוך ספר

בארות יצחק

על פסקי מהרי"ן

[הלכות שבת, עודנו בכתובים]

למרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

יו"ל במהדורה פנימית

ע"י כולל יום השישי "נחלת מהרי"ן" לעיון במנהגי ק"ק תימן

שע"י עמותת 'מקור חיים-דרכי שלום'

בנשיאות מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

מאמר זה נכתב ע"י מרן הגר"י רצאבי שליט"א לפני כשלושים שנה לערך ולא הוגה כעת, כמו"כ ישנם עוד הוספות רבות ושינויים שנכתבו במקומות נוספים ועדיין לא נדפסו כלל.

[קאי על מש"כ מהר"ץ שלא לומר מה רב טובך בין המפטיר להפטר מה משום הפסק]

א] תימה דהוא עצמו בסדר קריאה"ת (דף ס"ו ע"א) כתב דאמירת מה רב טובך וכו' נתייסד עפ"ד הזוה"ק פרשת שלח דף קס"ד וההוא ס"ת פתיה ואינון כרובים פתחי ואמרי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' וסגירו (נ"א סגירו) פתחין וס"ת אתגליל ע"כ. ואנו עושים ג' כ כדוגמא העליונה עיי"ש. הרי שיש שייכות לאמירת מה רב טובך וגו' לזמן הגלילה דווקא [וכמו שנוהגים אמנם בשני וחמישי ומנחה דשבת], ולדברי רבי המחבר שאין אומרים אותו כאן אלא אחר ההפטר [ולמוד מעט בספר מספרי המוסר לפמש"כ הרהמ"ה לקמן] ואחר אשרי, רב המרחק ביניהם. גם פסוקי לך ה' הגדולה וגו' שאנו נוהגין לומר אחר פסוק מה רב טובך גם הם נתייסדו דווקא לזמן הגלילה כמבואר בספר כל בו סי' כ' דף י' ע"ב מור א' וז"ל, נהגו שיאמר הגולל בשעת הגלילה לך ה' הגדולה והגבורה וכו' עד ומהללים לשם תפארתך. והמעם לפי שבכל שבח שבהן מצינו לשון לבישה במקום אחר, ואומר אותה כשהוא מלביש הספר ע"כ. ועיי"ע להלן אות ב' ד"ה עוד. ומביאו המג"א סי' קמ"ז סק"ז, ובשער אפרים שער י' סעיף כ"ד [ועיי"ע בילקוט דוד שבס' שלהן הקריאה דף קל"א ע"ב]. (עכשיו רואה אני שלא רק בתימן יש מנהג זה של אמירת פסוק מה רב טובך במן הגלילה, כי הובא ג"כ בפשיטות בס' חיי אברהם להר"א כלפון בסימן קכ"ז ומיתי שם הסמך מהזוהר דאייתי מהר"ץ ואף שנתפשט ס' הנז' בתימן וגם נז' שם ב' שער.... אמנם בזמן מהר"ץ עדיין לא היה וכבר נהגו זאת ומשמע מסיוד דבריו דמנהגם זה היה קודם הקריאה לא כמו אצלנו וכן נראה לפום רחמא מל' הזוהר עצמו אך עיין שם בזוהר סיום הלשון. וא"כ צ"ע בדבריו דסוף סוף לא שייך לגלילה בסוף כמו שלא שייך אחר הפטרה) ובס' מפי חכמים (כת"י. זכינו וכבר יצ"ל, אבש"ר). לר' אברהם בן דוד הלוי מתימן מצאתי שכתב בזה בשם ילקוט בזה"ל, ולמה כשגוללין ס"ת אומ' זה השבח לך ה' הגדולה והתפארת, לפי שהוא סוד עמוק ודרך בקשה כדי שנדע עניין זה מגלות

מצרים שהיו אבותינו מוטבעים תחת ממשלת השרים והם ג' קליפות, ואלמלא ריחם עליהם השי"ת והוא מדת הבינ"ה, שהוציאה אותם לחרות והם גג"ת נצח הוד וכל אחד כלולה מ"י הרי מ"ט שערים, ושער הנ' הוא הבינ"ה עצמה שהיא כנגד הכל. ומי תיקן אותו, עזרא ובית דינו. ילקוט. ע"כ. ועיין בקונטרס מילי דברכות סימן ו' ד"ה ועיין]. וכן ראיתי בסידורי אשכנזים שכתבו לו' זה בשעה שגולל המפה בספר תורה [וקודם קריאה"ת כתוב בסידוריהם מן לך ה' הגדולה וגו' עד לכל לראש בלבד]. וכ"כ הגר"ח פלאני בספר חיים סי' א' אות י"ג בשם ס' שיה השדה. כשכורך המפה יאמר לך ה' הגדולה והגבורה וכו'. וכן ראיתי בתלמוד כת"י מהר"י בשירי זצ"ל בסדר תפילת החול (עיי' לעיל סימן נ"ו אות א') שכ' וז"ל וגולל החזן ס"ת ואומר לך ה' הגדולה וגו' תפארתך ע"כ:

אלא שמנהגינו כהיום שכל הקהל אומרים אותו ולא רק החזן, ועוד הוסיפו בקהילותנו (כמדומה שמנהג זה בכל גלילות תימן, ובסידורי ספרד ואשכנז ליתא פסוק זה) פס' מה רב טובך וגו' קודם זה מאותו הטעם כפי שנתבאר שזה על יסוד דב' הוזה"ק בנו, וכן ראיתי בהדיא בתלמוד משנת ה'שצ"ז לב"ע בסדר קריאה"ת בשבת שקבע זמן אמירת פסוקי לך ה' הגדולה בזמן הגלילה וזה לשינו, קורא (המפטיר) ג' פסוקים או יתר ממה שהשלים השביעי, וכשמשלימין העניין גולל החזן ס"ת ואו' לך ה' הגדולה וכו' (עיי' להלן) ע"כ. וכן ראיתי בתלמוד מהר"י ונה משנת ה'ת"ה שמביא שהחזן יאמר לך ה' הגדולה בשעת הגלילה הן בחול והן בשבת. נמצא דמנהג זה שרבי' המחבר כ' דראוי לבטל אמירת אלו הפסוקים קודם הפטרה, אדרבה כאן הוא זמנם ומקומם הראוי להם דבר בעתו מה טוב, וכ"ה מנהגינו ומנהג הרבה מקומות עד היום לאמרם כאן ולא אחר הפטרה. (וע"ע בס' עין יוסף בסידור אוצר התפילות דף ר"ט ע"כ. והרהמ"ח מהרי"ץ כתב לו' פסוקי מה רב טובך וגו' בעמידה, והמנהג הפשוט אצלנו לאמרם בישיבה, ודב' הרהמ"ח צ"ע כמש"ל בסימן מ"ו):

ב] ומה שהקשה מהרי"ץ דהוי הפסק, שהרי מה שהמפטיר קורא בתורה הוא משום כבוד תורה ואם מפסיקים בנתיים בפסוקים אלו לא מינכרא מילתא וכו', והביא ראיה ממש"כ בס' חמדת ימים דאין להפסיק לקרוא לחתן (נראה דהיינו באמירת הפזמון המיוחד התן

נעים עלה וכו' ישמח התני וכו') בין קריאת המפטיר בס"ת להפטרה, והיינו כשאדם אחר קרא המפטיר בס"ת והחתן עומד להפטרה בלבד וכמו שביאר בס' ענף חיים שם (כי בד"כ הלא ההתן עולה גם לס"ת, והפזמון אומרים אז קודם שיעלה), אינו ראייה לנדון דידן, דשאני התם שהוא מילתא דלא שכיחא ובפרט כשלא עלה ההתן לס"ת וקרא אחר במקומו המפטיר [חסר שורה במקור] ההפטרה והמפטיר כתרי מילי דלא שייכי להדדי, משא"כ הכא באמירת פסוקי מה רב טובך שהם קבועים לזמן הגלילה תדיר מינכרא מילתא, ובעצם הדבר שהוצרך לקרות בס"ת קודם ההפטרה סגי להיכרא דכבוד התורה. ויש להוכיח כסברא זו ממש"כ הריב"ש בתשובה סימן קי"ב וז"ל, אם המפטיר הוא אותו שקרא אחרון היה אפשר לו' שלא יהזור לקרות ולברך (כלומר לקרות ג' פסוקים למפטיר, אלא יקרא מיד ההפטרה) אע"פ שהפסיקו בקדיש בין קריאה"ת להפטרה בזמן מועט לא היישנין משום הנכנסין (שיאמרו אין המפטיר צריך לקרות בתורה תחילה), וגם בזה יש לדון כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה. אבל כשאחד מן העולים האחרים הוא מפטיר, אין ספק אצלי שצריך לחזור לקרות ולברך עכ"ל. הרי דלא מיספקא ליה להריב"ש אלא משום דאין דרך להפסיק בקדיש בנתיים, אבל ככהאיי גונא בדבר שרגילות היא לאמרו בנתיים, הוי היכר אף לנכנסים ושרי. [וע"ע בפסקי מהרי"ץ הלכות חנוכה בעניין קדיש אחר מפטיר בספר שני או שלישי שמנהגינו שלא לומר אחריו קדיש דכיון שהמפטיר הוא מפני כבוד התורה א"נ [יש כאן ט"ס] קדיש הוי סילוק. ובמה שצייננו בעניין זה בביאורנו שם].

גם מעין זה מצינו כמה שמען הב"י בס"י רפ"ב על סברת הריב"ש בתשובה (סימן שכ"ז) בעניין קריאת קטן בספר שני, דהריב"ש כ' דאינו נכון שיקרא גדול את המפטיר והקטן את ההפטרה דמשום כבוד תורה צריך מי שקורא ההפטרה לקרות בתורה, כי שמא הגדול קרא לתוספת ולעצמו ולא בעד המפטיר וכו', וכתב ע"ז הב"י שהמנהג דלא כדברי הריב"ש ונפלאו דבריו בעיני דכיון שהפסיקו בקדיש בין העולים הראשונים לקריאת גדול זה ליכא למימר דלתוספת עצמו הוא קורא ומוכחא מילתא ודאי דבעד המפטיר הוא קורא ע"כ. גם מהרי"ץ בתשובה ח"ג סימן רס"ב כתב שכן המנהג. הא קמן דאפילו בתרי גוברי מינכרא מילתא, כיון דהקדיש הפסיק קודם, וכל שכן היכא דהוא חד גוברא ומה רב טובך

אינו מורה הפסק כקדיש אלא מצורך ומעניין הגלילה הוא וכמבואר. עוד יש להעיר מסברא הנוב"י תניינא או"ה סימן ק"י דהאידינא דכשקורין למפטיר אומ' בהדיא יעמוד פל' בן פל' מפטיר, א"כ הכל יודעים שלמפטיר קראוהו וכו'. והב"י שלא כתב כן ע"ד הריב"ש, לפי שבימיהם לא היה נהוג לסיים מפטיר עיי"ש. וע"ע ברמב"ם פ"ב מתפילה ה"ב. ויהיה מקום להעיר עוד ממש"כ המהרי"ץ בעצמו בסדר שמחת תורה בעניין סיום קריאת וזאת הברכה והתחלת בראשית, דאין לו' קדיש ביניהם דהוי הפסק וסילוק, אבל פיוט או מזמור לא הוי הפסק (וכמש"כ שם שיש נוהגין לומר פיוטים קודם בראשית, אך אנו איננו נוהגים כן), אלא דיש לחלק בין הנושאים עיי"ש ודו"ק] ועיין להלן אות ז' ד"ה ובהשקפה דלמנהגינו שאומ' מה רב טובך וכו' ארוחנא נמי דאין הציבור צריכין לצפות בשתיקה בנתיים ואיכא בזה משום כבוד ציבור.

עוד יש להוכיח כן ממנהג האשכנזים להגביה הס"ת אחר קריאה"ת והמפטיר (ולא כמנהגינו ומנהג הספרדים להגביה קודם הקריאה) ואומרים אז פסוקים וכו"ה בסידוריהם ולא חשו להפסק בזה. ובשערי אפרים שער ט' סעיף ט' כתב אחר שגמרו קריאת המפטיר ובירך ברכה אחרונה אומר הש"צ מי שבירך לזה שעלה למפטיר ואח"כ מגביהין הס"ת וגוללין וכו' ע"כ. ובילקוט דוד שבס' שלחן הקריאה דף קל"ב כתב, ונוהגין שקודם ההגבהה עושין מי שבירך למגביה ולגולל ואומר הש"צ בעבור שעלה לכבוד המקום ולכבוד התורה וכו'. וע"ע באור זרוע הלכות שבת סימן מ"ב אות י"א וברוקח סימן נ"ג, ובספר בני ציון על השו"ע סימן קל"ד. שו"ר דמדברי הכל בו שהבאנו לעיל אות א' מתבאר בהדיא דאין חשש הפסק בזה, שכן אחר שכתב לומר פסוקי לך ה' הגדולה וכו' בשעת הגלילה, כתב אחרי זה מיד, ולא יהיה פותח המפטיר להפטיר בנביאים עד שיגולל הספר ע"כ, הרי מוכח בהדיא דאף בזמן שיש הפטרה כגון בשבת אומר פסוקים אלו, ולא רק בחול, ולא חש להפסק כלל.

וכיוצא בזה מוכח מהמנהג הקדום שהיה נהוג בתימן שהיו מחזירין הס"ת להיכל קדשו קודם קריאת ההפטרה (כפי שיבואר להלן) והיו נוהגין לומר כל הסדר שכתיוס נהוג לאמרו אחר ההפטרה כמבואר בתכאליל (עיין ע"ז להלן. אך עיין במ"ש בשם העתק תכלאל

מהריב"ש ולעיל סימן נ"ו אות א'), דהיינו הנותן תשועה ומי שבירך לקהל וליחידים, ברוך אשר נתן מנוחה, ימלוך ה' לעולם, שובה למעונך וכו' קודם קריאת ההפטרה, ולא חשו להפסק הגדול הזה שבנתיים בין המפטיר להפטרה. גם מצינו שהרמב"ם לא התנגד למנהג זה, ואדרבה מצינו שרב האי גאון מביא שכ"ה המנהג בכבל, וכמו שנביא בס"ד להלן (אף שבדורות אחרונים נשתנה המנהג אצלנו בזה), ה"ז מורה באצבע דבמה שהוצרך קורא ההפטרה לקרוא מתחילה בתורה, סגי להיכרא דכבוד תורה אף אם מפסיקין בנתיים וע"ע להלן בסימן קל"א. ויד הדוחה נטויה לומר דשמו בזמן רב האי והרמב"ם לא היו אומרים פסוקים בזמן החזרת ס"ת, עיין בזה לעיל סימן נ"ו אות א' שמ"מ נזכר אמירתן במקורות קדמונים, ועכ"פ הרמב"ם בוודאי היה נהוג כן במכון שבתו, כמו שמוכח ממה שהבאנו שם בשם הר"א הנגיד בנו. וז"ל הר"י ברצלוני בספר העתים סוף סימן קפ"ט, ונהגו נמי למימר כשמהזירין הס"ת למקומו הני פסוקין ברוך ה' אשר נתן מנוחה וגו' יהי ה' אלהינו עמנו וגו' לא ימוש ספר התורה וגו' הלא צויתך וגו' ואו' ימלוך ה' לעולם וגו' ואו' מזמור לדוד הבו לה' בני אלים כל המזמור ובתריה שאו שערים וגו' ושפיר דמי למעבד הכי. ואיכא מנהגות טובא בכל הני מילי לא הוצרכנו להאריך בכל הני מילי כי המנהגות ידועות במאי עמא דבר ע"כ. ואף שמדברי הר"י ברצלוני עצמו מוכח שזמן החזרת ס"ת הוא אחר ההפטרה וכמ"ש להלן, לא הבאנו דבריו אלא להראות שמנהג אמירת הפסוקים בזמן החזרה היה מנהג פשוט בזמנם.

ג] מנהג זה שהזכרנו מפורש בתכאליל הקדמוניות ואפי' במאוחרות שבהן [ואיננו יודעים אימתי נשתנה המנהג, ועכ"פ כבר מהרי"ץ כתב הסדר כפי שהוא בזמנינו. ובהעתק תכלאל של מהר"י ונה זצ"ל כת"י זקנו של אבא מארי (שליט"א) [זצ"ל] מהרי ך' מהריק"א זצ"ל כבר הסדר כמו בזמנינו, ואף בפירושו שם כתוב בזה"ל ונהגו שקטן (עי' לעיל סימן ק' אות ג'), קורא ג' פסוקים וכו' וקורין לו מפטיר, ואח"כ גולל ס"ת ומעמידו על התיבה וכו' מפטיר בנביא וכו' ונהגין בקצת מקומות לומר קדיש בין משלים ובין מפטיר וכו' (כל לשונו העתקנו לעיל סימן ק"ה אות ג'), ואחר שהשלים ההפטרה מברך בסופה ואו' החזן ברכת המלך והקהל וכל הסדר, ואומרים ה' הושיעה אשרי יושבי תהלה לדוד (וכו') ומחזיר ס"ת למקומו ואומר קדיש ועומדין ומתפללין תפילת מוסף וכו' ע"כ. ונראה שלשון זה הוא

תוספת ואינו ממחר"י ונה, ואמנם בתכאליל עם פי' מהר"י ונה הישנים כגון משנה ה'ת"ה ראייתי כתוב כפי הסדר הקדמון כדלהלן]. ולדוגמא בהעתק תכלאל של מהר"י בשירי זצ"ל דף י"ט ע"א שכתב וז"ל, וכשמשלימין לקרות בספר תורה מחזירין אותו למקומו, ואו' קדיש (עיי' להלן סי' קל"א), ואח"כ מתחיל המפטיר בנביא ומברך וכו' אשר בחר בנביאים טובים וכו' וקורא ההפטר. ואחר שישלים לקרות בנביא מברך וכו' צור כל העולמים וכו' מקדש השבת. אמן. אח"כ אומרים אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה וגו' תהלה לדוד וגו' שם קדשו לעולם ועד ופס' ואנחנו נברך וגו' ליתא, ועיי' מ"ש לעיל סי' י"ד אות א' אח"כ או' ש"צ קדיש ועומדין ומתפללין תפילת מוסף וכו' ע"כ. כמו"כ ראייתי בתכלאל משנת ה'שצ"ז לב"ע בזה"ל, והשביעי שקורא בתורה הוא המפטיר בנביא, ונהגו שיהיה אחר עומד (עיי' לעיל) וקורא ג"פ או יתר מסוף הפרשה שהשלים השביעי, וכשמשלימין העניין גולל החזן ס"ת ואומר לך ה' הגדולה וכו' (עיי' לעיל...) ואח"כ או' הנותן תשועה וכו' שובה למעונך וכו', חדש ימינו כקדם ואומר יתגדל. ואח"כ מפטיר בנביא וכו' ע"כ. וכן בתכלאל עם פירוש מהר"י ונה משנת ה'ת"ה כלשון הנו"ל, ואח"כ מביא הנותן תשועה וכו' ברוך ה' אשר נתן מנוחה וכו' חדש ימינו כקדם. ואו' יתגדל ואח"כ עומד א' ומפטיר בנביא וכו'. תפילת מוסף. אומרים אשרי יושבי תהלה לדוד. ואו' קדיש ועומדין ומתפללין וכו' ע"כ. ובתכלאל אחר כ' בזה"ל, ואחר שגולל הספר ומעמידו על התיבה ומברך למלך ולקהל, וכשמשלים אומ' הקהל בקול נעים ברוך ה' אשר נתן מנוחה וכו' ואו' החזן ימלך ה' וכו' מזמור לדוד הבו לה' בני אלים *חסר שורה* ע"כ. וע"ע במה שהועתק מכמה תכאליל כתיבת יד על ידי ר"ד ששון (בהצו' מארץ הג' שנה שמינית ה' תרפ"ד מעמ' ש"ז) בהתאם לזה:

ומנהג זה קדום הוא שכן מצינו לרב האי גאון בתשובה שכתב שכ"ה המנהג בבבל, והעתיק דבריו הר"י ברצלוני בספר העתים סי' קס"ז וזה לשונו מנהג בבבל משלימין הפרשה ומחזירין ס"ת למקומה ואומר יתגדל ואח"כ נושאים אותה וקורין מסוף הפרשה, או בספר אחר אם ההפטר [ר"ל פסוקי המפטיר (כמועדים)] מקום אחר, ומתרגמין עליו (עיי' לעיל סי' ס"ג אות ג'), ונותנין לו הפטרה של נביא ומברך וכו' (ומש"כ ואח"כ נושאים אותה וכו', השווה למ"ש מהתכאליל הנו"ל) עכ"ל הר"י ברצלוני. [אמנם הר"י ברצלוני עצמו

כתב שהסדר לא כן כדמוכה ממש"כ שם בסי' קפ"ט ולאחר שמפטירין בנביא אי איכא דרושא דדריש בדברי תורה שפיר דמו למדרש בדברי תורה קמי ס"ת וכו' והדר פתח בתהלה לדוד ומהדרי ס"ת למקומו וכו' עיי"ש עוד. גם בסידור רב עמרם גאון נז' להחזיר את הספר אחר ההפטרה. וכן ראיתי בסוף פירוש הר"ז הרופא על משנה תורה להרמב"ם שעודנו בכת"י שהביא תשובות ר' יהושע הנגיד מבני בניו של הרמב"ם (ר' יהושע בן ר' אברהם בן ר' דוד בן ר' אברהם בן הרמב"ם) לשאלות ששאלו ממנו אנשי עדן אשר בדרום תימן [וכבר נדפסו בקובץ תשובות ר' יהושע הנגיד סי' ז'] שם נזכר מנהג זה וז"ל, האם יאמר קדיש ביום שיש בו מפטיר אחר השביעי או אחר המפטיר. תשובה. יאמר קדיש אחרי השביעי לפני שיעלה המפטיר כמו שאמר (הרמב"ם) בפרק י"ב. אמר נהגו לו' קדיש (אחר) [קודם] שיעלה המפטיר, ולא אמר קודם אחר שיקרא המפטיר. ואמנם מנהגכם בהחזרת ס"ת לא נדע איך הוא, לפי שהמנהג אצלנו שאין מחזירין ס"ת למקומו אלא אחר קריאת המפטיר וההפטרה. ועם החזרתו למקומו אומר קדיש שני (נוסף לקדיש שאומרים אחר השביעי קודם המפטיר כמו שהזכיר שם קודם זה) ואח"כ מתפללים מוסף ע"כ. [ונראה מהתשובה שהשאלה היתה לפי שהיו נוהגין לו' קדיש אחר החזרת הספר קודם ההפטרה וכמש"כ בתכאליל כת"י, ותהמני על תשובתו הרי הרמב"ם שם כ' בהדיא עוד שיש נוהגין לו' הקדיש אחר המפטיר ולא אחר השביעי, אף שדבריו שם מורין שמ"מ אין זה המנהג הפשוט, וע"ע שם פרק י"ג הלכה ט"ו.] ור' יהושע הנז' לא דחה מנהג זה, רק כתב שאינו ידוע לו, אמנם בשו"ת אבי זקנו הרמב"ם (סי' קנ"ב) מבואר בהדיא דאין כל קפידא אימתי להחזיר הס"ת, וז"ל השאלה, מה יאמר אדוננו בספר תורה כאשר הותמו המפטיר, היחזירנו אל ההיכל ואח"כ יקרא ההפטרה, או ישימנו בתיבה. לפי שצר הדוכן שקוראין עליו ס"ת עד שיפטיר ויחזירנו אל ההיכל למקומו. התשובה. אין הבדל בזה ואין להעדיף אחד המעשים על חברו אלא מצד מנהג הקהל, כי אין צריך לשנות מנהג הנהוג ואפי' קטנה השיבותו אם אין זה מביא להפסד בדת ולא לעבירה, וכתב משה ע"כ. אמנם כפי שהזכרנו כבר נשתכח ונשתנה מנהג זה בתימן הא כמה שני והא כמה דרי, אך קהילת הבאן השוכנת מזרחה לארץ תימן המשיכו במנהג זה עד זמן האחרון, ומקצת

מהם עד היום הזה וכמו שתראה כתוב בתכלאל הנדפס שלהם הנקרא עמרת זקנים דף רל"ו:

ואפשר דבעלי מנהג זה פירשו כן הא דאיתא בסוטה דף ט"ל, ב אמר ר' תנחום אריב"ל אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה, דיגלל לאו דווקא אלא היינו גם להחזירו למקומו, וכדאשכחן לרבי' ירוחם שפירש דהא דאי' בגמ' דאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, הנראה דזה דווקא בימיהם שהיה עומד ס"ת חוץ מהבית שמתפללין בו כדאמרי' בסוטה, אבל בזמננו אין חשש ע"כ. ומביאו הב"י בס' קמ"ד (ולמה שהקשה עליו, עיי"ש בב"ח בסוף הסימן) וכמו"כ כאן עד שיגלל כולל נמי החזרתו להיכלו, אלא שבזמננו היו מצניעים ס"ת במקום שמשתמר מחוץ לבית שהיו מתפללין בו (עיי' רש"י בסוטה שם ד"ה להפשיט) ובזמן שמצניעים אותו בביהכ"נ הוא הדין כן יש להחזירו להיכל קדשו. ואפשר דהוה קשיא להו מאי דאמר דלא יפטיר עד שיגלל, הא בלא"ה קודם שיברך ברכה אחרונה צריכין לגלול הספר, עיי' להלן ד"ה והנה בספר פרישה וכו', ולכך פירשו דהיי' לסגרו ולהכניסו להיכל ועיין. מיהו קשה דהתם להלן מינה אשכחן דר' תנחום וריב"ל נקטו בלישנייהו לגבי יציאת הציבור מביהכ"נ, דאין לצאת עד שינטל ספר תורה, א"כ כי האיי גוונא הו"ל למנטל לעיל לגבי המפטיר, ומדלא קאמר הכי משמע שאין מחזירין אותו אז, ואפשר דהיי' טעמא דהתם ביציאה היי' דווקא עד שינטל, אבל הכא לגבי מפטיר סגי בגלילה, אבל ה"ה נמי דיכולים להחזירו למקומו, וזהו שכ' הרמב"ם בתשובתו הנ"ל דאין קפידא בזה וצ"ע. ועיי"ע בטוב"י סי' קמ"ט. ובבית הבחירה להר"מ המאירי בסוטה ספ"ג:

ויתכן לומר עוד דיצא להם מנהג זה מדב' הרמב"ם פי"ב מתפילה הלכה כ' כל יום שיש בו תפילת מוסף אחרי שיגמור ש"צ תפלת שחרית או' קדיש ומוציא ס"ת וכו' וכשגומרין מחזיר ס"ת למקומו ואו' קדיש ומתפללין תפילת מוסף. וימים שיש בהם מפטיר ומוסף נהגו לו' קדיש קודם שיעלה המפטיר ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחרי המפטיר ע"כ. ומשמע שאין חילוק כשיש מפטיר אלא בזה שאומרים הקדיש קודם המפטיר, אבל הספר תורה מחזירין קודם ההפטרות. ואמנם מבואר בהדיא בתשו' הרמב"ם הנ"ל דאין קפידא

מתי להחזיר, ומשו"ה סתם הדברים בזה. (וע"ע בדבריו שם בפרק י"ג הלכה ט"ו וכשמחזיר את האחרון או' קדיש וכו') ועיי' בתשובת ר' יהושע הנגיד הנז"ל ששני עניינים אלו נתקשרו בשאלה מתימן ובתשובתו, ועיי"ע בדכ' הרמב"ם פי"ג מהל' תפילה הלט"ו ומחזירים אחרון ואו' קדיש וכו' ועיי"ע במס' סופרים פכ"א הל"ו ונהסדר הקדמון הנ"ל מתאים למנהגינו בימות החול שמחזירין הס"ת מיד אחר שסיימו הקריאה קודם אשרי תהילה לדוד, דלא כהנהגין להחזירו אחר ובא לציון (עיי' בזה בטור ס"ס קמ"ט) כמו"כ כאן מחזירין אותו מיד להיכל קדשו, וע' מה שכתבנו לעיל סי'.... ושגם מנהג האשכנזים (ליטאים) כן הוא וכמש"כ הרמ"א בהגהת ש"ע, וראיתי בס' אוצר כל מנהגי ישורון עמ' רפ"ה שנתן טעם לחלק בזה בין שבת לחול וז"ל, הטעם שאומרים בשבת ויו"ט אשרי על הבימה קודם חזרת ס"ת לארון קדש, מפני שבו ביום יש בו קריאה"ת והיא מפסקת בין תפילת שחרית לתפילת מוסף וא"צ אשרי להפסיק, לכן אומרים אותו על הבימה במקום שקראו בתורה. ואע"ג דביומא דהול אפי' ביום שיש בו קריאה"ת להפסיק בין התפילה אומרים אשרי לפני העמוד אחר חזרת הס"ת למקומו, היי' משום דלא רצו לחלק בין הימים. משא"כ בשבת ויו"ט שאין בהם סדר קדושה בשחרית הנהיגו לאמרה על הבימה ע"כ. ועיי"ע להלן... סימן... ובסימן

ד] ונחזור לעניין שפתחנו בו, הנה הגם שדחה מנהג האומרים פסוקי מה רב טובך וגו' בזמן הגלילה קודם ההפטרה, הנה לעיל מינה העתיק בשם הפוסקים דאין לו למפטיר להתחיל ברכות ההפטרה עד שיגמור הגולל לגלול ס"ת כדי שלא יטרד החזן והגולל לשמוע הברכות, והוא דינא דגמרא בסוטה שם, ומביאו הר"ף פרק הקורא עומד רמז אלף ק"מ, וכ"פ הרמב"ם בפ"ב הל"ג ולא יפטיר בנביא עד שיגלול ס"ת, והרא"ש בפ' הקורא עומד סי' יג. וכ"פ הש"ע סי' קמ"ז סעיף ז וסי' רפ"ד סעיף ו', וכ"כ כל הפוסקים ראשונים ואחרונים. גם רב עמרם גאון העתיק כן בסדרו. אך עי' רואה ואזן שומעת שאותם הנהגים שלא לו' פסוקי מה רב טובך וגו' בזמן הגלילה, אינם עושים כן אלא מיד אחר שהמפטיר מסיים לקרות בס"ת מתחיל הוא ברכת הפטרה, ואחר שמסיים הברכה ומתחיל לקרות ההפטרה אז גוללים, ואמרתי אעבור פרשתא דא ואתנייה אם עכ"פ נמצא מקום לזה על פום עיקר דינא:

הנה ז"ל הגמ' א"ר תנחום אריב"ל אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה. ולא פורש בגמ' טעמא דמילתא. אמנם רש"י שם כתב וז"ל, עד שתגלל הס"ת, במטפחותיו, כדי שלא יהיו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר ע"כ. וכ"כ המרדכי במגילה רמ"ז תתי"ג וז"ל, המפטיר לא יפטיר עד שיגלל ס"ת. פי' ה"ר שמואל מבונבירק עד שיגמור הגלילה, כדי שגם הגולל יבין (אל) את המפטיר ע"כ. ומביאו הב"י בס' רפ"ד ד"ה ויכוון. וכ"כ הטור בסוף סי' קמ"ז אין המפטיר מתחיל עד שיגלל הספר כדי שלא יהא הגולל טרוד ולא יוכל לשמוע ההפטרה ע"כ. וכ"כ הר"ד אבודרהם בסדר הוצאת ס"ת בשבת. וכ"כ בש"ע שם אין המפטיר מתחיל עד שיגמרו לגלול ס"ת כדי שלא יהא הגולל טרוד ויוכל לשמוע ההפטרה ע"כ. וכ' שם הפרי מגדים אות י' וז"ל, ועיי' בית יוסף, ובש"ע פסק כיש אומ' דבעינן שיגמור הגולל הכל (ר"ל כי בב"י שם מביא פי' הארחות חיים דסגי בתחילת גלילה דלא כפירש"י, וכמו שיתבאר להלן), והעולם לא נוהגין כן. שו"ר שאינו כן, אלא יגמר היינו שיסגר הס"ת בגלילה לבד לא המפה והמטפחות וכוונתו לפי מנהג האשכנזים שגוללים הס"ת ועליו מטפחות ומפה שסוכבין עליו לקשרו, ועיי' להלן בשם אשל אברהם, אך אין מונחות מטפחות ע"ג הספר עצמו בתוך בתיק כמו שהוא מנהגינו, ורש"י בסוטה ט"ל כ' שיגלל במטפחותיו ע"כ. ואמנם בב"י שם העתיק תחילת לשון רש"י בסוטה שם והשמיט תיבת במטפחותיו, ונראה שלא היתה כתובה לפניו, ועיין להלן בשם הנצי"ב ובס' אשל אברהם (מבוטשאטש) על הש"ע שם כתב וז"ל, הפמ"ג כתב ממש"כ רש"י שיוגלל במטפחותיו משמע דלא כמשמעות הב"י. ונראה שגם גלילת המטפחות שייך בו ג"כ חשש בלבול הדעת כיוון שלא הודקו העמודים זה לזה (מיירי לפי מנהגם גלילת ס"ת והיותו בלא תיק כפי שהוא אצלנו ואצל הספרדים וכדלעיל, וא"כ בחשש בלבול זה הנוסף אי חיישי' ליה נמי הוא דפליגי ב' הסברות דרש"י וב"י). אך נראה שלאמתין עד היקף פעם אחת במפה די לכולי עלמא ע"כ. ועיי"ע בס' בני ציון על הש"ע שהעיר ע"ד דלא נראה כן:

ובשערי אפרים שער ט' סעיף ט' כ' ואין להמפטיר להתחיל ברכת ההפטרה עד שישב המגביה (לפי מנהגם שמגביהין הספר אחר הקריאה) ויגלול הס"ת ויכרוך במפה, והעולם מקילין להתחיל מיד שיסתום הגולל אע"פ שלא כרכה במפה עדיין ע"כ. וכ"כ עוד שם

בשער י' סעיף כ"ה שעתה מקילין בזה ומתחילין לברך מיד שמתחיל לכתוב במפה וכו"כ בילקוט דוד שבם' שלחן הקריאה דף קל"א ע"ב, והעולם מקילין ומתחילין ההפטרות מיד שגלל העמודים]. ובפתחי שערים שם כ' דנראה לו הטעם שמקילין לפי הטעם שזה כדי שלא יטרדו הגוללים לשמוע ההפטרות מפי המפטיר, דזה דווקא בזמנם, משא"כ עתה שכל אחד ואחד אומר לעצמו מתוך החומש בקול רם ואין שומעים אמירת המפטיר כלל. ובשביל לשמוע הברכה, כיוון שהוא נוסח קצר והכל רגילים ובקיאם בו אין עסק הגלילה מטריד וכו' עיי"ש. (ומש"ש מהרא"ש בברכות דאף יכולים לשמוע הברכה וכו' יובא בס"ד להלן), והנה השערי אפרים עצמו בשער ט' סעיף ל"ג כ' שמנהג זה שנהגו במדינותיהם שכל הציבור יאמרו יחד בקול רם הוא מחסרון ידיעה ונכון לבטלו, ומביאו המשנ"ב בביאור הלכה סי' רפ"ד, (ומ"מ יש מצדדים לזכות מנהג זה, עיי' שו"ת התם ספר או"ח סי' ס"ח . ובכף החיים ס' רפ"ד סקל"ב) . ועכ"פ אינו צריך, לפי שרק בפירש"י מבואר דצריך להמתין עד שיכוסה במטפחותיו ושאר רבוותא לא כתבו הכי, וסמכו על דבריהם. [ועיי"ע להלן אות ז' ד"ה ואל זה אביט] וכ"ש לפי מה שנכתוב להלן דאיכא דסברי דסגי בתחילת גלילה:

[ח] פירושים אחרים כתב בספר ארחות חיים הל' קריאה"ת אות מ"ז , ומביאו הב"י בסו' קמ"ז וז"ל, ולא יהיה פותח המפטיר להפטיר בנביא עד שיגלול הגולל הספר, פירוש שיתחילו לגלול. ויש מפרשים עד שיגלול שיהיה נסגר ויעתיקהו החזן מהבימה למקום שיושב שם כשגוללין אותו. והמנהגות הלוקים בזה והכל הולך אחר המנהג עכ"ל. שני פירושים אלא הביא גם הר"מ המאירי בס"פ שלישי ממסכת מגילה בתוספת ביאור וז"ל , אין המפטיר רשאי להתחיל בהפטרות וכו' ופירשו בו עד שיתחילו לגלול. ויש מפרשים עד שיסגר כדי לגלול והכוונה שלא יתחיל עד שיוודע לכל שכבר נסתיימה קריאת הספר עכ"ל המאירי והכוונה שלא ייראה כאילו מעלת התורה והנביא שווים ע"כ מתחילין לגלול הספר דניכר שקריאת הספר נסתיימה ודווקא מעתה הוא דאפשר לקרות בנביא, וכדאשכחן דמשו"ה תיקנו שיקרא המפטיר ג' פסוקים בתורה משום כבוד התורה. ומעין זה כ' בשבלי הלקט וכמ"ש להלן אות ו'. ועיי' להלן בסמוך בשם הפרישה , אך במס' סוטה דף ט"ל: כתב הר"מ המאירי טעם אחר וז"ל, ואין המפטיר רשאי להתחיל בברכת

ההפטרה עד שיגלל הספר, ר"ל שיתחילו לגלול, שלא יעמוד הספר בלא גולל והוא מתעסק בהפטרה עד שיסיחו דעתם מגלילת ס"ת. ולא דווקא עד שתסתיים הגלילה כמו שחשבו רבים ע"כ. עיי' על זה להלן. והנצי"ב בספר מרומי שדה שם כ' דלפירש"י הנז' בעינן שיחכה עד שיגמור הגלילה. וכ"ה בש"ע. אבל המאירי כתב כדי שלא ישכחו מלגלול, וסיים דלפ"ז כיוון שהתחילו לגלול רשאיין להפטיר והכי נהגו ע"כ. ועיי' מש"כ לעיל בשם הפמ"ג וכו'. (ובפירוש רבי מנוח על הרמב"ם כתב כפירוש שני שהביא הא"ח וז"ל. ולא יפטיר בנביא וכו' להפטיר תכף שקרא בתורה, אלא ימתין עד שיעמידנה במקום שנגלת שם ויעמוד הגולל ממקומו). וכדב' הארחות חיים והר"מ המאירי מבואר במחזור ויטרי עמ' צ"ז וקנ"ז וזה לשינוי, המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ס"ת. והאידנא נהוג עלמא מכי התחילו לגלול, דלאו דווקא שיגלל קאמר, אלא מכי התחיל כמאן דגליל דמי ע"כ. וכ"כ בספר הבתים (הוב"ד בהערות המו"ל על הר"מ המאירי למגילה עמ' צ') מנהגינין שמשעתחיל לגלול קורא המפטיר:

אמנם החיד"א בברכ"י סי' קמ"ז סק"ב הביא בשם שו"ת כנה"ג או"ח סי' ב' וג' וז"ת, אין להתחיל ברכות ההפטרה עד גמר כל הגלילה ע"כ. עוד שם בס' רפ"ד סק"ב על לשון מרן שם אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל וכו' כן ראוי לעשות. הכנה"ג בתשובותיו הנדפסות סי' ב' ג'. ודלא [כמי] שערער בדבר, ואינו מתחיל המפטיר לברך עד שיגמור הגלילה, כ"כ האחרונים עכ"ל. ושם בשירי ברכה כ' וז"ל, אין המפטיר וכו' ולא נהגו כן מפני טורח הציבור, מהר"ש שער אריה בהגהותיו כת", ועיי' מה שכתבנו לפנים (היי' מש"כ בברכ"י כנ"ל) ע"כ. וכדב' מהר"ש שער אריה שהביא, כן אי' בספר חסד לאלפים סי' קל"ה כ"ה, דלא נהגו לכתוב עד גמר הגלילה מפני טורח ציבור ע"כ. בעניין טורח ציבור עיי' מה שיתבאר להלן אות ז' ד"ה ובהשקפה, וכפי מה שהבאנו לעיל יש סמוכות להנהיגין דסגי בתחילת גלילה. ועיי' בספר מאמר מרדכי בס' קמ"ז ורפ"ד סק"ז שסותר דבריו מדידה אדידה:

אחר זמן בא לידי גוף ספר שו"ת כנה"ג שהביא החיד"א, וראיתי לו שם בס' ב' שהאריך בעניין זה, ומבואר שם בשלהי התשובה דג"כ מנהגם היה להתחיל ההפטרה קודם גמר

הגלילה אלא שהוא אינו מסכים לזה כמו שיבואר, וז"ל שם, מעיד אני עלי שמים וארץ
שכמה פעמים היינו מתרעמים על המנהג הזה שנהגו להתחיל המפטיר קודם שיגמור
הגלילה והיתה תלונותינו שזהו למאן דאמר דמעם הדבר משום בזיון ס"ת (ע"י להלן).
דלמאן דאמר שהמעם הוא מפני הגולל שישמע ההפטרה, אין להתחיל עד שיגמר הגלילה.
ועוד שאם אנו עושים כדעת רש"י ז"ל, כבר יצאנו יד"ה הארחות חיים ושבלי הלקט, אבל
אם אנו תופסים כבעלי שבלי הלקט והא"ה אין אנו יי"ה רש"י ושאר המפרשים ע"כ.
הראית לדעת שגם מנהגם מעיקרא כך היה "חסר הכתוב בסוגריים" והנה תשובתו שם
היתה על נדון שמהר"י אשכנזי נתרעם על מהר"ש ך' עזרא שלא התחיל להפטיר עד
שגמר לגלול הס"ת ושם עליו המפה והתפוחים ואח"כ התחיל להפטיר, מטעם שהלא בב"י
ס"י קמ"ז הביא ב' פירושים בזה, ולפי הפירוש השני אין צורך להמתין אפי' להתחלת
גלילה. הובא לעיל וכן מתבאר בהדיא שם בריש ס"י ג' בתשו' מהר"ש ך' עזרא וע"ע שם
ריש סימן ד' והרב כנה"ג השיב לו ע"ז בארוכה, ובין השאר כתב דהנה בס' רפ"ד הביא
הב"י פ"י המרדכי והר"ש ורש"י דבעינן גמר כל הגלילה ופ"י שבלי הלקט דזה מטעם בזיון
ספר תורה שלא נגלל והם קורין בנביא וכו' [ומוכח להלן אות ו'] וקשה למה בס"י קמ"ז
הביא דבר הא"ה שסובר דא"צ לגמור כל הגלילה, ולא הביא דב' המרדכי וסב' שבלי
הלקט, ובס' רפ"ד הביא דב' המרדכי ושבה"ל ולא הביא דב' הא"ה. ועוד אינו מוכן סברת
הא"ה דסגי בתחילת גלילה, דכיוון שהמעם שגם הגולל יבין אל המפטיר, גם בגמר הגלילה
לא יחייב דעתיה אל המפטיר וכו'. אלא חילוק הטעמים תלוי בחילוק הפירושים, דלמאן
דמפרש דסגי בתחילת גלילה, ס"ל דהמעם משום בזיון ס"ת, דכל שהתחיל לגלול ליכא
ביזיון ס"ת, ומאן דמפרש דבעינן גמר כל הגלילה ס"ל דהמעם כדי שיתן הגולל דעתו
לשמוע המפטיר. ומהשתא דב' הב"י באו אל נכון, דהפירוש הראשון שב' הא"ה דסגי
בתחילת גלילה הוא הטעם שב' בס"י רפ"ד בשם שבלי הלקט משום בזיון ס"ת, והפירוש
השני, הוא הפירוש שב' בס"י רפ"ד בשם המרדכי והר"ש ורש"י דבעינן גמר כל הגלילה,
דאין הביאור בפירושו השני של הא"ה כפי שהבין מהר"י אשכנזי הנז"ל שאפי' התחלת
גלילה לא סגי, דזה הפירוש אין לו שחר וכו', אלא בהיפך שיהא נסגר מכל וכל כלומר
שתהא הגלילה נגמרת ויעתיקו החזן מהכימה למקום שמושיבין הס"ת אחר שגוללין אותו,

דלשון הא"ח ויעתיקו למקום שישב שם כשגוללין אותו, לאו היי' בשעה שגוללין אותו, אלא ר"ל בשעה שגוללין אותו וכבר בא במקומות רבים לשון כזה והוא אחד כלו' כשגללו אותו וכו'. וכיון דהב"י הקשה על פירוש השבלי הלקט, לכן בשלחן ערוך פסק כמאן דאמר דבעינן כל הגלילה עיי"ש באורך:

ועם שהרב כנה"ג שם סיים וכת' על דבריו הנז"ל דהם דברים נכונים ואמיתיים, ומי יבוא אחרי המלך את אשר כבר עשהו מה נאמר ומה נדבר, ועכ"ז ראיתי אני הצעיר תולעת ולא איש כל קביל איפכא מסתברא, ודברי אמת ניכרין, דהנה הבאנו לעיל דב' הר"מ המאירי שהם עולים בקנה אחד עם ב' הפירושים שהביא הארחות היים, ופירוש השני הביא בסגנון זה, ויש מפרשים עד שיסגר כדי לגללו, וזה הלשון אי אפשר לפרשו כדב' הכנה"ג דר"ל אחר גלילה עוד הבאנו לשון רבי' מנוח שהביא פירוש זה בהאיי לישנא ימתין (המפטיר) עד שיעמידנה במקום שנגללת שם ויעמוד הגולל ממקומו ע"כ. וברור ג"כ שהכוונה לפני התחלת הגלילה. ותהי האמת נהדר"ת. ובוודאי אילו היה הכנה"ג רואה דב' הר"מ המאירי ורבי' מנוח לא היה כותב כן, אלא שספרים אלו עדיין לא נדפסו בזמנו, ואנן יתמי דיתמי זכינו בדור אחרון להרבה מתורת הראשונים שהיתה צפונה וגנוזה בחורין ובסדקין, ומש"כ דלפירוש שבלי הלקט דהטעם משום *חסר שורה* ערוך פסק דלא כוותיה, וגם מהר"ש ן' עזרא בתשובה שהובא בשו"ת כנה"ג סי' ג' כ' דלמדנו מדב' רבי' הב"י שאין לחוש לטעם שבלי הלקט] הנה אף דהקשה עליו, לא על עיקר ביאורו הקשה אלא על ראייתו (עי' להלן אות ו'). ומה שהקשה למה לא הביא הב"י בס' קמ"ז דב' המרדכי ושבלי הלקט שהביא בס' רפ"ד וכו', אפשר שאין זה הכרח. גם לדידיה מי ניהא, דלכל הפחות הי"ל להב"י לציין לדבריו שבסימן האחר ששם באו הדברים מבוארים, ולא להתעלם לגמרי, ואפי אם זה הכרח, אין בכח זה לדחות דברים המוצדקים שכתבנו ככוונת הא"ח. ומש"כ דקשה מאי סב' הא"ח הלא הטעם שיבין הגולל אל המפטיר שייך גם בסוף הגלילה, הנה כבר הבאנו דב' הר"מ המאירי שהולך בשיטת הא"ח ולא סבירא ליה טעם זה (ועיי' להלן בסמוך ד"ה ומוכח) (ומש"כ בתשובת מהר"ש ן' עזרא המובאה בשו"ת כנה"ג סי' ג' דף ד' ע"ב דגם הארחות היים סובר דבעינן סיום גלילה, דלא מסתברא שהא"ח יבוא נגד כל הפוסקים בלי שום טעם, וכוונתו היא כפי מנהג קצת מקומות שקורי'

ההפטרה מנביא העשוי בגלילה, כס"ת וע"ז קאמר שהמפטיר לא יתחיל לפתוח ספר הנביאים עד שיתחיל לגלול הס"ת וכו' כלומר מלבד מה שכתבו הפוסקים שאין להתחיל עצם ההפטרה (וברכותיה) עד שיוגמרו כל הגלילה עיי"ש, הנה מלבד שהרב כנה"ג בהגהתו שם דחה פירושו וכו' שהוא מוקצה מן הדעת, כבר הבאנו שהרבה ראשונים כתבו בהדיא דסגי להתחיל בגלילה ומיד מתחיל המפטיר והא"ח הולך בשיטה זו ומעמא דמילתא כדלעיל].

והנה בספר פרישה על הטור סוף סי' קמ"ז אות ו' כתב לכאר טעם הארחות חיים הנז"ל דלא משמע ליה הטעם כפירש"י משום טרדת הגולל, אלא משם שלא יסברו העם שהפטרה כתובה בספר תורה ע"כ. וגם הוא כהכנה"ג לא ראה דברי הר"מ המאירי הנז' לפי שבזמנו עדיין לא נדפסו ספריו, כי הטעם שכ' הר"מ המאירי במגילה ובקריית ספר להודיע שכבר נסתימה קריאת הספר, לאו היינו מש"כ הפרישה שלא יאמרו הפטרה כתובה בתורה, אלא כמו שכתבנו לעיל ודו"ק. ולעיקר דבריו, הנה הגם דבכיוצב"ז אי חיישי' שיאמרו ברכות כתובות בתורה דאיפליגו בה ר' מאיר ור' יהודה במגילה דף ל"ב. אי פותח ורואה ומברך או רואה וגולל ומברך, וקיימ"ל דלא חיישינן, נראה לומר פשוט דהפטרה שאני ודמיא לתרגום דלכולי עלמא חיישי' שמא יאמרו תרגום כתוב בתורה כמבואר בגמ' שם דמשו"ה לא יסייע הקורא בתורה לתורגמן (ועיין לעיל סימן ק"ג אות ד), וכמו שביאר הר"מ המאירי שם שהיי' טעמא דחיישי' בתרגום ולא בברכות, משום דמצינו תרגום בכתבי הקודש ויחשבו הרואים דכותבין אותו גם בס"ת ויבואו לכותבו (כמש"כ רש"י שם) משא"כ בברכות. וא"כ הפטרה דמיא לתרגום לענין זה:

ועוד דהנה אף בברכות דלא חיישי' שיאמרו שהן כתובות בתורה, אין זה אלא היכא דאיכא טרחא אבל היכא דליכא טרחא חיישינן לזה אליבא דהב"י בס' קל"ט ד"ה ופותח בשיטת הרמב"ם שהילק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה דבברכה ראשונה יהא הספר פתוח לפניו, אך קודם הברכה אחרונה גולל ומברך (וכ"כ הטור בס' קל"ט, ובכסף משנה פי"ד מהל' תפלה כ' שכ"ה במס' סופרים). והקשה עליו הר"ן בהידושו בסוף מס' מגילה הא כיוון דטעמא דר' יהודה דלא חיישינן לברכות כתובות בתורה, ה"ה ברכה אחרונה,

ותירץ הב"י שם דלא פליג ר' יהודה אלא בברכה ראשונה דאיכא טרחא משום דבתחילה צריך הוא לראות ולגלול ולברך ולהזור ולפתוח ולקרות עיי"ש. וכבר ביאר בן הר"מ המאירי במגילה שם שיטת הרמב"ם ועיי' שו"ת הרשב"א ח"ה סי' י' (ועיי' מה שכתבנו בזה לעיל סי' נ"ט אות ח'). אך לפ"ז ח"ה בנדון דידן בהפטרה איכא טרחא דהקורא והציבור להמתין עד שיגלל הספר, אכן הפרישה עצמו שם סוף אות ו' הביא בשם רבו ומהר"ל מפראג שחילקו באופן אחר דדוקא בברכה ראשונה שהברכה הוא צורך הקריאה, משא"כ אחר הקריאה שכבר נגמרה המצוה, וכ"כ הב"ח שם בשם מהרש"ל עיי"ש. ולפ"ז חיישי' נמי לשמא יאמרו ברכות כתובות בתורה אלמא בגוונא דהברכה צורך הקריאה, ואין לנו יסוד לו' שהיכא דאיכא טרחא לא חיישינן לזה ועיי' להלן אות ח' ד"ה ואעפ"כ:

ומוכח נמי מדברי הני רבוותא דלא חיישי כלל לסברא דכתב רש"י דעל ידי המשך הגלילה יטרד מלשמוע ההפטרה. (ועיי' להלן בסוף אות ז') וטעמא דמילתא יש לבאר עפמש"כ מהרא"ז מרגליות בפתחי שערים שעל שערי אפרים שער י' סעיף כ"ה מדברי הרא"ש בברכות פרק כיצד מברכין דף מ"ג. גבי בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו וכו' דפליג על פרש"י משום שאין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע, וכתב עליו הרא"ש דלא נהירא דאע"פ שאוכלין, יכולין לשמוע הברכה ולצאת בשמיעה עיי"ש ואין כאן מקום להאריך בזה. (ובתשובה *חסר המש שורות* ההפטרה מפי המפטיר, כך היא מצוה ג"כ לגלול הס"ת כמש"כ הרבה מהפוסקים שהגדול מאותם שקראו בתורה גולל, ורגליו לקנות בדמים יקרים לחבב המצוה וכו'. *חסר שורה* יהיו פטורים ממצות שמיעת ההפטרה. על זה כ' שאין המפטיר רשאי להתחיל בברכות ההפטרה עד שיגמרו כל הגלילה כדי שישמעו הגוללין ההפטרה. ומילתא בטעמא היא, דהאיי דאמר' העוסק במצוה פטור מן המצוה, הוא כשאין יכול לעשות שתיהן. אבל בנדון דידן שיכול לקיים את שתיהן, פשיטא שחייב לקיימם ומה נעים גורלו כי טובים השניים, ועיי' ברבי' ירוחם שכ' בן בסוף נתיב י"ג ע"כ. ועיי' שם בהמשך תשובתו דף ה' ע"א ד"ה ועתה):

ביאור אחר כ' בשבלי הלקט סי' פ' וז"ל, ואין המפטיר רשאי לפתוח בהפטרה עד שיגלל ס"ת כדאיתא בסוטה. והטעם דאיכא בזיון לס"ת שלא נגלל עדיין והן קוראין בנביא כדאי'

ביומא (דף ע.) ונייתי ס"ת אוהרינא וניקרי בה. ומשני משום פגמו של ראשון. ואם בס"ת אחר אסור לקרוא כל זמן שהראשון פתוח משום פגם דראשון, כל שכן דאסור להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה ע"כ. ולפי טעם זה שהוא משום זילותא דהספר תורה נראה דצריך להמתין עד סוף הגלילה וכשימת רש"י שהבאנו לעיל, ולא סגי בתחילת גלילה, דהרי התם במס' יומא מבואר דמעמא דכהן גדול קורא ובעשור שבחומש הפקודים על פה ואין גוללין הספר הראשון לפרשת ובעשור, משום שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור, ופירש"י שיהו מצפין ודוממין לכך ע"כ. ולהביא ספר אחר ולהניח הראשון כמות שהוא בלא גלילה, ג"כ אי אפשר משום פגמו של ראשון. וקשה דתסגי ליה בתחילת גלילה דהא בזה נראה לכאורה דליכא מעמא דכבוד ציבור כיון דאינו אלא שיהוי מעט וועי' לעיל אות ג' בשם רבי' ירוחם ובכ"י סוף סי קמ"ד דמדוברי כל הפוסקים נראה דלא כוותיה]. ומוכח דלא סגי בהכי, וא"כ ה"ה בהפטר אליבא דמעמא דהשבלי הלקט (וזה דלא כמו שהבין בשו"ת כנה"ג דלדברי השבלי הלקט סגי בתחילת גלילה, עי' לעיל אות ה'). גם מהר"ש ש'ן עזרא בתשו' שהובא בשו"ת הכנה"ג סי' ג' הולק עליו בפרט זה וכ' דלשבלי הלקט צריך להמתין עד סיום הגלילה. והביא ראייה מענין הדומה לזה שכ' הב"י סוף סי' קמ"ז בשם המרדכי דביום שמוציאין ב' ס"ת אין לפתוח השנייה עד שיגללו ראשונה ויניחו המפה עיי"ש

ולפי טעם זה שתי המימרות דר' תנחום אמר ריב"ל בסוטה שם דהמפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה, והשנייה דאינו רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ס"ת שלא נאמר בהם טעם בגמרא (וכמו שנאמר שם טעם במימרא שאחר זה דאין ש"צ רשאי להפשיט וכו' עיי"ש) הן מטעם דומה. ובראשונה מבואר הטעם בהדיא בגמ' מגילה דף כ"ג. דזה משום כבוד תורה, ופירש"י שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שווה (ועי' בקרבן נתנאל על הרא"ש שם סי' ה' אות ג', וה"ה לאידך מימרא, ולפירוש הר"מ המאירי במגילה ובקריית ספר דמעמא דלא יתחיל עד שיגלל להראות שנסתיימה קריאת הספר, ומעתה אפשר לקרות בנביא וכמבואר לעיל, שתי המימרות הן ממש מחד טעמא ויסודם אחד להבליט שמעלת התורה גדולה ממעלת הנביא. וכן הרמב"ם בפרק י"ב הל"ג הסמיך שתי הלכות אלו. (שוב מצאתי במ' באר שבע שכ' מדנפשיה דהטעם מפני כבוד תורה ולמד כן

מדסמכו זה למימרת המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילת וכו' כמו שכתבנו.
ונעתיק לשונו להלן ד"ה ומצאתי):

ובעיקר ראיית השבלי הלקט מגמ' יומא כבר העיר עליו הב"י בס"י רפ"ד הגם שלא דחה עיקר ביאורו (ועיי' לעיל אות ה' ד"ה ועם) וז"ל, וראייתו איני מכיר, דפגמו, של ראשון אינו כדמשמע מדבריו, אלא כדי שלא יאמרו שהוא פסול. והאיי מעמא לא שייך במפטיר עד שלא יגלל ספר תורה ע"כ. וכן פי' רש"י ביומא שם ושאר רבוותא בדברי הב"י. והנה ראיתי שהשבלי לקט נוקט האיי לישנא דפגם במקום אחר בעניין אחר כמוכנ זה של זלזול, והוא שם בס"י ע"ט בשם הראב"ד שביום שמוציאין שני ס"ת י"ל הקדיש אחר ספר שני, שאם יאמר קדיש על הראשון, ועל השני לא יאמר, יש לחוש לפגם הספר השני. ואין לחוש בהיפך לפגם ספר ראשון שלא אמרו עליו קדיש, לפי שהכל יודעין שקריאת הספר הראשון הוא העיקר עיי"ש. ומביאו אף הב"י שם לעיל מינה ד"ה כתוב בשבלי הלקט. ועיי"ע בשבחה"ל שלהי סי' שע"ב בעניין קריאת בראשית ביום שמחת תורה. אמנם חיליה דהב"י לדחות אפשרות פירוש זה כמוכנ פגם הספר, נראה דהיינו משום דמסוגיא דגמרא גופה מוכח לא כן מדמשני התם אחא דמקשי ומי היישי' לפגמא, והאמר ר"י נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות כו' ומשני תלתא גוברי בתלתא ספרי ליכא פגמא, חד גוברא בתרי ספרי איכא פגמא ע"כ. דאליבא דשבלי הלקט אין זה מוכנ מאי שנא דהן תלתא גוברי. סוף סוף הספר פתוח ולא נגלל. ובשלמא לשאר רבוותא דהפגם היי' שיאמרו חסר ופסול הוא, זה דווקא בחד גוברא שיאמרו לכך הוצרך לקרות שוב בספר שני, משא"כ כשהן תלתא גוברי, ואחר כל קריאה וקריאה גוללין הספר, דבזמן מועט כזה לא היישי' לכבוד הציבור, דלא אמרו לעיל מינה התם טעם זה אלא על גלילת הספר מקריאת אחרי מות ואך בעשור שבפרשת אמור שבויקרא, לובעשור שבפרשת פינחס בחומש הפקודים שהוא רחוק. ומה שאין הכהן גדול קורא בספר אחר גלול במקומו, שלא יאמרו שהראשון פסול, ע"כ קורא על פה. אך להשבלי הלקט דהספר נשאר פתוח (ועיי' ש"ע סי' קמ"ח סעיף ח' ומפרשים), ומשו"ה צריך הוא לקרות על פה דאיכא פגמא במה שהספר פתוח, קשיא דא"כ ה"ה בתלתא גוברי איכא האיי חששא. ומש"כ בפתחי שערים שעל ספר שערי אפרים שער י' סוף סעיף כ"ה לתרין בזה הוא תמוה. ונבנימוקי הר"ז הרופא כת"י על

הרמב"ם ראיתי שמפרש עניין פגום באופן תמוה וז"ל בס"פ י"ב מהל' תפילה שמוא יאמרו ספר ראשון פגום. מה בין פגום לפסול. התשובה. הפגום, הוא שאין מראיו נאים. והפסול, שנפסל באחד מהדברים הפוסלים עכ"ל. וע"ע שו"ת פני יהושע ח"ב או"ח סימן א' ובמ"ש רבינו המחבר לעיל הל' קריאת ס"ת סעיף ג' ד"ה על. ולהלן הל' שמיני עצרת ושמה"ת סעיף י"ג):

ומצאתי בחפשי"ה בספר באר שבע על מס' סוטה שכתב מדנפשיה ב' ביאורים להאיי דינא דאין המפטיר רשאי להתחיל עד שיגלל ס"ת, אחד כמעט הר"מ המאירי הנז"ל מפני כבוד תורה, ועוד מעם הביא מן החדש וז"ל, פירש"י ז"ל כדי שלא יהא הגולל טרוד מלשמוע ההפטרה מפי המפטיר. ולולא פיו הקדוש היה נר' לי לפר' מעמא אחרנינא שהוא מפני כבוד התורה להראות שהוא עיקר וחשוב טפי מנביא, דומיא להא דקאמר בסמוך המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה שהוא נמי מהאיי מעמא מפני כבוד התורה כדמפרש הגמ' בהדיא בפרק הקורא עומד. ועוד נ"ל לפרש מעם אחר כדי שלא יהיה נראה ברכות המפטיר שאומרים על ס"ת. והראייה שכתבו קצת פוסקים ז"ל שצריך שיהיה הנביא מונח לפני המפטיר בשעת הכרעה כדי שיהא ניכר על מה הוא מברך עכ"ל. והנה לפי שני טעמים אלו שכתב סגני בתחילה גלילה, דלמעם מפני כבוד תורה הנה כבר כתבנו לעיל אות ה' דהר"מ המאירי הביא פירוש זה וכתב בהדיא דסגני בתחילת גלילה. וגם לפי הטעם הנוסף שיהא ניכר שהברכה על הנביא ולא על הס"ת. ג"כ מסתברא דכשמתחילין לגלול כבר ניכר הדבר שנמתיימה הקריאה בספר תורה. ודלא כמ"ש מהר"ש ק' עזרא בתשובה הביאה הכנה"ג בשו"ת שלו סי' ג' דף ד' ע"א שכ' וז"ל, ופשיטא דהרב בעל באר שבע לא בא לחלוק על רש"י ולו' שבהתחלה לבד די כדי להתחיל בהפטרה. שהרי א' מן הטעמים שכ' והוא שלא יהיה נראה ברכות המפטיר שאומרים על ס"ת צריך שיהיה נגמרת כל הגלילה, שהרי כבר הוא מוסגר הס"ת שבירך המפטיר על התורה וכדי שלא יהיה נראה שברכות ההפטרה הם על הס"ת צריך שיהיה הס"ת גלול ומוסגר במטפהותיו כמ"ש רש"י. והטעם הא' שכתב מפני כבוד התורה להראות שהוא עיקר וחשוב טפי מנביא, פשיטא ג"כ שצריך שיהיה מוסגר ומונח במקומו כנהוג ואח"כ להתחיל ברכות ההפטרה כי זהו כבודו עכ"ל. אבל במחכ"ת ליתנהו להני מילי וכמו שביארנו בס"ד :

הגר"א בביאורו לסי' קמ"ז הביא עוד טעם אחר בשם יש מפרשים אלא שאני לא מצאתי המקור לזה, ודבריו הם על מש"פ הש"ע שם בסעיף ח', אחר האי דינא דלא יתחיל המפטיר וכו' שבסעיף ז' שם, דכיום שמוציאין ב' ספרי תורה אין פותחין השנייה עד שגולללין הראשון, וזה לשונו, שאין עושין מצות חבילות כמו"ש בפ"א דסוטה אין משקין שתי וכו' (סוטה כאחד כו') ולכן יש מפרשים הטעם בסעיף שקדם אין המפטיר וכו' משום האי טעמא, וטעם הנ' בש"ע שם הוא פרש"י שם ע"כ. לפי טעם זה מסתבר דהיי' דווקא עד סוף גלילה ולא סגי בתחילה גלילה. ועיי' במפרשי הש"ע שם באריכות מה שכתבו בעניין זה של אין עושין מצות חבילות ואין כאן מקומו, (ובמה שכתבנו לעיל סי' ס"ו) ועיי' להלן ד"ה ואל זה אביט, מ"ש במעשה רב מנהגי הגר"א:

ועלה בדינו בס"ד שבעה טעמים שונים להאי דינא א. כדי שלא יטרד הגולל מלשמוע ההפטרה. **ב.** כדי להודיע שנסתיימה קריאת הספר. **ג.** שלא יסחו דעתם מהגלילה. **ד.** שלא יאמרו הפטרה כתובה בס"ת. **ה.** דבזיון הוא לס"ת שלא נגלל והן קוראין בנביא. **ו.** שיהא ניכר דהכרכה על הנביא ולא על הספר תורה. **ז.** דאין עושין מצוות חבילות חבילות. ולפי טעם הראשון החמישי והשביעי צריך המפטיר להמתין עד סוף הגלילה ומתי הוא הסוף בדיוק, תלוי בפלוגתא כדלעיל בשם הפמ"ג, ולפי הטעם השני השלישי והרביעי והששי סגי בהתחלת הגלילה :

[ז] ולהלכה למעשה פוק חזי מאי עמא דבר, כבר העידו הראשונים, רבי' שמחה תלמיד רש"י במחזור ויטרי ובספר הבתים שהמנהג להתחיל ברכות ההפטרה אחר התחלת גלילה, והאחרונים הפמ"ג ושערי אפרים כתבו דלאחר שסותם הספר קודם שמכסהו במפה נוהגין להתחיל לברך וכמבואר למעלה והיי' דעצם הגלילה גומריין. ומדב' המחז"ז וס' הבתים משמע דגם זה א"צ אלא ממש התחלת הגלילה, ועיי' לעיל בשם הנצי"ב, ודו"ק:

וכיוצב"ז המנהג בקהילות קדש תימן יע"א בזמנינו וכי בזמן הראשונים היה מנהג אחר לגמרי, שהיו מחזירין הס"ת להיכל קדשו קודם הפטרה וכמו שנתבאר] באותם מקומות שנוהגין כל הקהל לו' פסוקי מה רב טובך וכו' בזמן שגולללין דהיינו אחר שסיים המפטיר לקרות בתורה קודם דיתחיל לברך ולהפטיר, גוללים הדפין הפתוחים מחמת הקריאה

ומתכוונין להעמיד כנגד התפר כפי הדין [ויש מקפידים גם שלא יהא דבר רע בתחילת העמוד שביריעה השנית וכהוא מעשה דיאשיה דאשכחו קרא יולך ה' אותך וגו' בראש העמוד כמ"ש הו"ל ועי' מה שכתבנו בזה בס"ד בקונטרס תנא דאורייתא], וכשרואין החזן והמסייע לו לגלול שכבר סיימו אמירת הפסוקים מכסים הספר במטפחותיו [ומה שמקפידין על כך נראה דטעמא דאילו ישאר פתוח הוזה ליה זילותא ומעיין טעמו של השבלי הלקט הנז"ל ואין לו' דהיינו מטעם שלא יאמרו ברכה כתובה בס"ת, עי' להלן ד"ה ואעפ"כ] וממתנינים בשתיקה ובהאזנה עד שהמפטיר גומר ברכת ההפטרה, ואז הוא מתחיל ההפטרה והן מסיימין הגלילה אם עדיין לא גמרו לגלול, ואם גמרו סוגרין הספר תורה ומעמידין אותו על התיבה והזורים לישיב במקומם, [והארכתני בפרטי התיאור לפי שמנהג זה מיוחד דוקא אצלנו לפי מנהגינו שהספר נתון בתוך תיק עץ וכמנהג ספרדים (ועיין בר"ן ס"פ בני העיר שכ"ה המנהג בזמן התלמוד), אלא שאנו מניחין אותו בשכיבה על התיבה כמנהג האשכנזים ולא בעמידה כמנהג הספרדים, וכמה מדפי הספר פתוחים בדרך כלל ומוגבהים מעט לצורך הקריאה ועל הספר מטפחות, ולאחר גמר הקריאה והגלילה מעמידין אותו על גבי התיבה עד שמחזירין אותו. אך אצל הספרדים מחמת שהספר בעמידה גם בשעת קריאה אפשר לסגרו במהרה בלא עיכוב, גם אצל האשכנזים אף שהוא בשכיבה אך אין לו תיק עץ שהוא נתון בו. והן נוהגין שאחד מגביה לכל הספר אחר הקריאה (לא כמנהגינו שאין החזן מגביה אלא כמה דפיין כשהספר עצמו נשאר מונח ע"ג התיבה, וג"ז קודם הקריאה ולא אחריה) להראות פני הכתב לכל הקהל ויושב והספר פתוח בידו במקום מוכן לו בצד התיבה ומזמינים עוד אחד לגלולו ומקיף מפה עליו מטפחות על פני כולו, והמגביה אוהזו בידו כל הזמן עד שמחזירין אותו, ואינם נוהגין שהגולל יפסיק ממלאכתו בשעת ברכת ההפטרה כמנהגינו, אלא ממשיך. ועיין ע"ז להלן]. אך בשאר קהילות תימן שאינן אומ' פסוקי מה רב טובך וכו' אינן גוללין כלל בנתיים, אלא מיד שהמפטיר גומר קריאתו בתורה מתחיל ברכת ההפטרה, ובזמן הברכה החזן והמסייע לו לגלול אינם מתחילים לגלול אלא מאזינים לו ורק אחר שמסיים הברכה וכהנז"ל, וכשגומר מתחילים הם לגלול :

ואל זה אביט אם יש לזה מקום ע"פ ההלכה. כי למנהג קהילות אשכנז יש סמך מהני פוסקים שהבאנו דסגי בהתחלת גלילה כפי המנהג שהזכירו המחז"ו וספר הבתים, וכל שכן לפי מה שכתבו האחרונים שנוהגים לגלול לגמרי אך אין ממתנינים לכיסוי מפה ומטפחת שזה מוסכם מהרבה פוסקים כמו שהבאנו בתחילת דברינו בעניין זה, [ורק רש"י כתב דצריך להמתין עד שיכסהו במטפחותיו. וזה לפי מנהג האשכנזים במצב הספר תורה שבזה מסתיים כיסוי הספר לגמרי, משא"כ לדין אחר כיסוי במטפחותיו עדיין נשאר לסגור תיקו ולהעמידו ע"ג התיבה. והנה כל רבנותא שהביאו הטעם כשיטת רש"י שלא יטרד הגולל לשמוע ההפטרות, לא הזכירו דהיינו עד שיהא מכוסה במטפחותיו, וכמ"ש לעיל. ושם כתבנו שמדב' הב"י נראה בהדיא דלא גרים לה בלשון פירש"י בסוטה שם. ועיין במבוא המו"ל לסי' בית הבחירה של הר"מ המאירי למס' סוטה ונזיר שכ' שפירש"י ותוספות למסכת סוטה ונזיר משובשים והר"מ המאירי מביא דברים בשם שאינם נמצאים לפנינו או בשינוי לשון או באופן אחר לגמרי. והנה גם בעניינינו הר"מ המאירי לא הזכיר פירש"י כלל, ושולל הוא פירוש זה דהיינו עד סוף הגלילה בהחלט, שהוא למעשה פירש"י, באמרו בסתם כמו שהשבו רבים כדלעיל, גם חזינן שרבי' שמחה במחזור ויטרי אף שהוא תלמיד רש"י אעפ"כ כתב בהדיא בפשיטות דא"צ כלל לסיים הגלילה, שזה בהיפך מיפרש"י. ז"ל רש"י בספר הפרדס הגדול סי' צ"ט, והמפטיר קורא בו ג' פסוקים מפני כבוד התורה וגוללו עיי"ש. ועיי' במעשה רב להגר"א שכ' ואין המפטיר מתחיל עד שגוללין ס"ת. ותמה בליקומי דינים וביאורים שבסידור הגר"א ע"ד הנסתר (חלק ב' דף ק"ג: אות ד') מה חידש כאן, דהלא מבואר כן בשלחן ערוך. וע"פ המבואר אפשר לומר שהיו נוהגין רק להתחיל לגלול וע"ז קאמר דצריך לגמור הגלילה. או אם היו נוהגין לגמור אך לא במפה ובמטפחת, ע"ז קאמר דצריך להמתין עד הסוף כד' רש"י. אף שמלשון המעשה רב אין משמע כן. ועיי' מ"ש לעיל מביאור הגר"א על הש"ע. ובדרך החיים דיני הפטרה סעיף ג' שכ' להמתין עד שיוגלל במטפחותיה]. וכן למנהגינו שאומרים פסוקי מה רב טובך כו' וגוללים בנתיים, אם מספיקין לגלול לגמרי אתי שפיר להני רבנותא [ואפשר אפי' לשיטת רש"י על פי מה שביאר באשל אברהם (מבוטשאטש) והבאנו דבריו לעיל דבהיקף א' במפה סגי אפי' לשיטת רש"י דתו ליכא טרדא, וזה למנהגם שהמגביה אוהז הספר בידו

ובהיקף המפה מתהדקים העמודים זה לזה. וכיוצב"ז למנהגינו שכבר גללו והעמידו על התפר וכ' תו ליכא מרדא דלא נותר כי אם לסגרו ולהעמידו על התיבה], ואפי' באופן שאין מספיקין לגמרי הנה רבים הסוברים דסגי אף בתחילת גלילה, אך הנוהגין שלא לגלול כלל לפני שאומר ברכת ההפטרה צל"ע על מה סמכו :

ובהשקפה ראשונה היה אפשר לחשוב ולומר דמנהג זה בטעות ונולד מחמת שינוי המנהג הקדום שהיו אבותינו נוהגים להחזיר הס"ת להיכל קודם קריאת ההפטרה וכמו שנתבאר לעיל, שלפי שבמאות השנים האחרונות נשתנה מנהג זה ואין מחזירים הספר כ"א קודם המוסף, לכך נשתבש העניין ביד חלק מהקהילות ולא עשו כדינא דתלמודא והמוסכם מכל הפוסקים שצריך לגלול. [ועיי"ע ביוצא בזה להלן סי' ק"י ד"ה ונראה]. והראיה שמורינו מהרי"ץ הבקי הגדול במנהגי תימן העתיק אמנם דין זה להלכה פסוקה בפשיטות בעיץ חיים כאן, הרי שכן היה נהוג בזמנו במכון שבתו. [ולדידה צריכים להפסיק בשתיקה בנתיים, ולכאורה, איכא בזה משום כבוד ציבור שמטעם זה אמרו שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד הציבור וכו' משא"כ למנהגינו שאומ' אז פסקי מה רב טובך. וכדרך שנוהגין בקהילתנו לומר מזמורים כשמוציאין ב' ס"ת או שלשה בזמן גלילת הספר הראשון והוצאת הספר השני כו' כמו שביארנו לעיל סי' ס"ז אות ג'. אמנם ראיתי בשו"ת כנה"ג סוף סי' ב' מכאן טעות טורה ציבור וז"ל, לא מצינו שהששו לטורה ציבור אלא בדברים שאפשר בלתן מפני טורה ציבור, כגון ההיא דאמרי' ביומא פרק בא לו כהן גדול, ונייתי ס"ת אהרינא ונקרי. משום פגמו של ראשון, ונגלול ונקרי. לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד ציבור ע"כ. בזה אומרי' דתדחה הגלילה לקרות בסוף ונקרי על פה . אבל בדברים שאי אפשר בלתן, לא אמרי' שיעשו במהירות ולא ימתינו לעשותם מפני כבוד הציבור שאם אתה אומר כן, בואו ונתפלל התפילה במהירות, ונקרי הס"ת וההפטרה במהירות מפני טורה הציבור עכ"ל]:

ומיהו זה אין לו' כפי ששמעתי מי שסבר לומר שיצאה להם הטעות מלשון מהרי"ץ כאן שהעתיק בשם הפוסקים כדי שלא יטרד החזן והגולל לשמוע הברכות וכיוצב"ז בלשון הלבוש כאן, וזה טעות דאין ר"ל אלא בהיפך דאפי' ברכות ההפטרה צריך לשמוע וכל

שכן ההפטרה וכמש"כ האחרונים, עיי' כף החיים סי' קמ"ז סק"מ. וכן מפורש בלישנא דרבוותא שהבאנו לעיל דין זה על ההפטרה עצמה. ואין חולק בזה וכ' בספר באר שבע עמ"ס סוטה וז"ל, לכאורה משמע דווקא להפטיר בנביא אין המפטיר רשאי להתחיל עד שיגלול ס"ת, אבל רשאי להתחיל בברכה שלפני ההפטרה אע"ג דעדיין לא נגלל ס"ת. ואי אפשר לו' כן, דזיל בתר טעמא כדי שלא יהיה גולל טרוד מלשמוע ההפטרה מפי המפטיר כדפירש רש"י ז"ל, וזה הטעם ג"כ איכא בברכת ההפטרה, שהרי כ"כ צריך לכוון לשמוע ברכת המפטיר כמו ההפטרה עצמה כדי שיעלו לו להשלים מניין ק' ברכות ע"כ. ועיי"ע להלן בסמוך. והכנה"ג בשו"ת שלו סי' ג' כ' ע"ד הבא"ש הנז"ל וז"ל משיחותו של הרב ז"ל אתה רואה שהוא סובר דעניית אמן על ברכות ס"ת וההפטרה עולה למנין ק' ברכות וכו'. ונ"ל עוד סיוע לסברתם (הלבוש והבאר שבע) ז"ל דאי אפשר לפרש דדוקא להפטיר אין להתחיל עד שיגלל הס"ת, אבל בברכות יכול להתחיל, דא"כ לפעמים יסיים ברכות ההפטרה ועדיין לא נגמרה הגלילה, היעלה על לב שישתוק ולא יתחיל עד שיגמר הגלילה, מי הכריחו לזה. אלא וודאי ההקפדה ג"כ היא על תחילה הברכות שלא יתחיל לברך עד שיגמר הגלילה וכן הוא המנהג עכ"ל] ועיי"ע להלן בסמוך, ומשו"ה אין מתחילין בגלילה עד גמר ברכת המפטיר. דאין סברא לפרש כן דא"כ למה הוצרכו לומר דלא יתחיל עד שיגלול ולהטריח הציבור להמתין, והלא עצה פשוטה יש שיתחיל ויגללו כשיגמור לברך. אלא וודאי לא יתכן להתפרש הכי. ומה שאין גוללין בזמן הברכה נראה דטעמא לפי שסוברים שצריך אז כוונה יתר מההפטרה, (עיי' בדב' מהרי"ץ בעין חיים להלן דף קע"ט שכתב, מכאן תוכחת על המחלקים לציבור בשמים (במילה) בשעת ברכת החזן, דלאו שפיר עבדי לטרוד הקהל מלשמוע הברכות וכו' ע"כ. ועיי' לעיל סוף אות ה' ולהלן ס' קל"ב אות ד' ד"ה ומבואר. מיהו עיי' לעיל בסמוך בשם הבאר שבע שכ' צריך לכוון לשמוע ברכת המפטיר כמו ההפטרה עצמה וכו', משמע דחיובן שווה ועיי', ועכ"פ איך שהיה התחלת המנהג ויסודו [דאפשר גם שנולד מהימנעות לו' מה רב טובך מחשש פסק כסב' מהרי"ץ], מ"מ צריכין אנו לידע אם יכון לפום דינא:

[למעשה]

ח] ומצאתי בס"ד סמך לזה מז"ש הר"מ המאירי בסומה שם שהטעם להאיי דינא שלא יתחיל המפטיר וכו' היינו שלא יעמוד הספר בלא גולל ויסיהו דעתם מהגלילה אם יתחיל המפטיר להפטיר וכו' וכמובא לעיל. והנה זה דווקא לפי המנהג בזמנם שהיה גולל מיוחד, וכדמוכח מהא דא' בס"פ בני העיר עשרה שקראו בתורה הגדול שבהם גולל ס"ת וכו' ככהאיי גוונא משכחת לה דיסיהו דעתם ויניהו הספר בלא גלילה. אבל הרי לפי מנהגינו החזן עצמו הוא הגולל תדיר, אלא שאדם אחר קבוע לסייע לו בזה א"כ ודאי דליכא האיי חשיא ונטול הוא, כיוון שהחזן עומד וממתין לזה שכן הוא ממונה על ענייני הספר תורה מתחילה ועד סוף, ולמעשה יכול הוא לבדו לגלול ולהעמידו על התיבת. והנה אמנם למנהג האשכנזים עד היום שקוראין או בין המפטיר להפטרה למי מהקהל לגלול [ואצלם עיקר הגלילה היינו הגבחה עיין הגהת הרמ"א בסימן קמ"ז סוף סעיף ד' ובמשנ"ב שם סק"ה]. הוא דשייך חשש זה, משא"כ לדידן כמבואר, כי אצלינו החזן הוא המוציא הס"ת והמגביהו וקורא לעולים לס"ת, ועומד על גבם, וגולל הספר ואומר המי שבירך לקהל וליחיד וכו' עד שמוחזרו (החזרתו) להיכל קדשו (ובעניין הקדיש אם שייך לו, עיין להלן סימן ק"י). משא"כ למנהג אשכנזים הסדר אחר לגמרי דהוצאת הספר היא ע"י ש"צ דשחרית, והחזרתו ע"י ש"צ דמוסף, והגבחתו וגלילתו ע"י אחרים וכו'. וגם אצלם נשתנה המנהג שמזמן הש"ס ואין מקפידין לקרות לגדול לגלול, והוא משום דרכי שלום וכמ"ש בשערי אפרים שער י' סעיף כ"ב ומביאו גם במשנ"ב שם סק"ז. וע"ע בכף החיים שם סק"א, ועכ"פ אדם אחר הן מחפשיין לגלול].

עוד יכולני להמציא סמך לזה ממש"כ הפרישה בטעמא דמילתא דהיינו כדי שלא יאמרו שההפטרה כתובה בספר תורה, וכמו שנתבאר למעלה. דהנה מבואר בפוסקים דבברכה אחרונה דקריאת התורה חיישינן שמא יאמרו ברכות כתובות בספר תורה, ולכך גוללין קודם ברכה אחרונה (עיין במצויין לעיל ד"ה והנה בספר). ומבואר בב"י בסימן קל"ט בשם המרדכי דאף דמדינא דגמרא גוללין בין גוברא לגוברא, נהגו האידנא שהספר נשאר

פתוח אלא שמכסין אותו בסודר, וכיסוי זה סגני ועומד במקום גלילה (עיין לשון המשנ"ב שם סק"ב). וכ"ה המנהג בכל קהילות תימן, אף שבלשון רבינו הרמב"ם בפ"ב מתפילה כתב לגלול ע"ש. ומהשתא דהוינן דכיסוי במטפחותיו נמי מועיל לחשש זה דשמא יאמרו ברכות כתובות בתורה, ה"ה נמי לעניין ההפטרה כיוון שבלא"ה הרי הספר מכוסה במטפחותיו מברכה אחרונה של קריאה"ת של המפטיר, תו אין צריך לגלול קודם ההפטרה. ולא אמרו דצריך לגלול קודם ההפטרה אלא בזמנם שהיו גוללים בין גוברא לגוברא.

ואעפ"כ קשה לסמוך על אלו הטעמים, דטעם הר"מ המאירי הנ"ל הוא שיטה יחידאה ולא מצאנו לו חבר, ויותר מזה שהוא עצמו בפירושו למס' מגילה ובספרו קרית ספר כתב טעם אחר וכמ"ש לעיל. וביאור הפרישה שהבאנו, בוודאי יותר קשה לסמוך עליו, שהרי כתב טעם זה מדנפשיה, ולא אשתמיט חד מן רבוותא קמאי לפרש כן, ולא היה לפניו בית הבחירה להר"מ המאירי וס' קרית ספר ששם מבואר טעמא אחרניא לסברא שמביא הא"ה דסגי בתחילת גלילה או סגירת הספר וכו'. ולכי נידוק נחזי דאיכא לפקפוקי טובא בטעמיה, דעד כאן לא אמרו דהיישינן שמא יאמרו תרגום כתוב בתורה, או לברכות כתובות בתורה באופנים מסויימים (עיין במה שכתבנו לעיל אות ה' ד"ה והנהגה בספר וכו'), אלא דווקא כשהקורא עומד בסתם ע"י הספר תורה אז היישינן דיאמרו הברכות כתובות לפניו בס"ת, או מזה שמסייע למתרגם יאמרו שהתרגום כתוב לפניו, ובאופן שהופך פניו אמנם אין חשש זה, וכמ"ש"כ הכל בו הביאו הב"י ורמ"א בסימן קל"ט. [ומה שיש אחרונים שכתבו שאין נכון לעשות כן, אינו אלא מטעם דמראה עצמו שאינו מברך על מה שקורא רק על דבר אחר]. אך בקריאת ההפטרה שאוחז ספר אחר בידו, אפילו אי הספר תורה נשאר פתוח, לא מסתברא שיבואו למעות ולומר שקורא מתוך הס"ת דמינכרא מילתא. דהרי כמבואר לעיל כיסוי הספר במטפחת ג"כ מועיל ומוציא מחשש זה א"כ הכי נמי הכא. ועוד שקורא ההפטרה עומד מצד הספר תורה ודמי להופך פניו הנז"ל, ומדלא מצינו למאן דאשתמיט לפרש כטעמו של הפרישה, שהוא טעם פשוט ונגלה, אלא כתבו ביאורים אחרים, נראה דהיינו מהאיי טעמא דס"ל דבכהאיי גוונא ליכא חשש זה.

והלכך נכון הדבר להצריך לגלול קודם שיתחיל ברכת ההפטרה וכמ"פ גם מורינו מהרי"ץ, ולבטל מנהג אותם שאין עושין כן, ולפחות לעשות התחלת גלילה (ועיין תשובת הריב"ש סימן של"ד). ומובן דהיינו דווקא בלשו"ן של זהורי"ת, דברי חכמים בנחת נשמעים, וצריך למימרינהו בניהותא כי היכי דליקבלינהו מיניה (שבת דף לד.) דאלו במחלוקת כבר אמרו כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרה וכעדתו וגו' (סנהדרין קי. ועיין בספר המצוות להרמב"ם לא תעשה מ"ה), וקשה היא המה' רחמנא לישזבן, עיין ספר שמירת הלשון שער א' מפרק ט"ו.

והמנהג הנכון הוא לומר פסוקי מה רב טובך וגו' כאן בזמן הגלילה, ולא אחר קריאת ההפטרה וכו', וכמו שנתבאר לעיל בפרטות. ושהמנהג שכשמסיימן אמירת מה רב וכו' מכסים הספר במטפהותיו וממתינין ומאזינין החזן והמסייע לו עד גמר הברכה ואח"כ מסיימן לגלול וכו'. ואם כבר סיימו קודם לברכה, אין להם עוד אלא לסגרו ולהעמידו עתה על התיבה. ואעפ"כ נראה דנכון להשתדל למהר לסיים הגלילה קודם שיגמרו פסוקי מה רב טובך וכו' [או יאריכו הציבור באמירת מה רב טובך וכו' שיספיק לסיים בנתיים] אף דלכמה פוסקים סגי אמנם בהתחלת הגלילה, כדי לחוש להרבה פוסקים המחמירים וסוברים דבעינן עד גמר הגלילה, וכ"פ מרן בש"ע. ואם אפשר אף לסגור התיק ולהעמידו על התיבה קודם, מה טוב דבכך יוצאין יד"ח כולי עלמא, דהיינו אף שימת רש"י בסוטה הנ"ל. [ומצאתי כן בהדיא בתכלאל של מהר"י ונה זצ"ל מגולי חכמי תימן שעודנו בכת"י, (אף שאמירת פסוקי מה רב טובך וכו' לא הזכיר) וז"ל, וקורין שבעה גוברי וגוללו ומניהו על התיבה וקורין ההפטרה ע"כ. ואף בפירושו שם כתב קורא ג' פסוקים מסוף הפרשה שהשלים בה.

[יש עוד דברים בזה, עד כאן ממה שנמסר לנו ע"י מרן רבינו שליט"א].